

International Journal of **Kannada** Research

www.kannadajournal.com

ISSN: 2454-5813

IJKR 2022; 8(2): 17-26

© 2022 IJKR

www.kannadajournal.com

Received: 13-02-2022

Accepted: 15-03-2022

ಡಾ.ಪೂರ್ಣಿಮ ಎಸ್

ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕಿ & ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಕಾರ್ಪೊರೇಷನ್ ಅಂಡ್ ಮ್ಯಾನೇಜ್‌ಮೆಂಟ್ ಕಾಲೇಜ್, ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು

ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ

ಡಾ.ಪೂರ್ಣಿಮ ಎಸ್

ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕವನ್ನು ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ ೧೯೯೦ರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು, ಇದರ ಏಳನೇ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ೨೦೧೧ರಲ್ಲಿ ಪುನರ್ ಮುದ್ರಿಸಿದೆ. ಮುಖಪುಟ ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕದ ಪ್ರದರ್ಶನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ಒಟ್ಟು '೧೦೬' ಪುಟಗಳ ಈ ಸೃಜನಶೀಲ ನಾಟಕಕ್ಕೆ "೧೯೯೪ರ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಲಭಿಸಿದೆ. ಬಹಳಷ್ಟು ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಗಾದಂತಹ ಮತ್ತು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಕಂಡ ನಾಟಕ ಇದಾದ್ದರಿಂದ ರಂಗಭೂಮಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಈ ನಾಟಕ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದಂತಹ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದೆ.

ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕದ ವಸ್ತು-ಆಶಯ

ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕದ ವಸ್ತು "ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ ಹಾಗೂ ಆ ಕ್ರಾಂತಿಯ ವೈಫಲ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿ" ಎಂದು ಸರಳವಾಗಿ & ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

೧೨ನೇ ಶತಮಾನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕಾಲಘಟ್ಟ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಸ್ವರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾಗಿ ಜನಿಸಿದ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಅಥವಾ ಶರಣಧರ್ಮ ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಹಲವು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಪರಿವರ್ತನೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಕಾಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಕ್ರಮಣ ಕಾಲ ಎಂದು ಸಹ ಕರೆಯಬಹುದು.

ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಹಲವು ನಾಟಕಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟ ಹೇಗೆಂದರೆ 'ಮೊಗದಷ್ಟು ನೀರು' ಅನ್ನುವಂತಹದಾಗಿದ್ದು ಯಾರೂ ಊಹೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತಹ ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ೨೦ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡುವವರಿಗೆ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನ ಅತ್ಯಂತ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಶತಮಾನದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ರಚನೆಗೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ನಾಟಕಗಳೆಂದರೆ ಪಿ. ಲಂಕೇಶ್ ಅವರ 'ಸಂಕ್ರಾಂತಿ', ಎಚ್.ಎಸ್.ಶಿವಪ್ರಕಾಶ್ ಅವರ 'ಮಹಾಚೈತ್ರ', ಎಂ.ಎಂ.ಕಲ್ಬುರ್ಗಿ ಅವರ 'ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ', ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರರ 'ಶಿವರಾತ್ರಿ' ಮತ್ತು ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡ್ ಅವರ 'ತಲೆದಂಡ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲಾ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಶರಣ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಇದೇ ವಸ್ತುವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ನಾಟಕ ರಚಿಸಲು ಕಾರ್ನಾಡರು ನೀಡುವ ಕಾರಣ; "ನೋಯುವ ಹಲ್ಲಿಗೆ ನಾಲಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೊರಳುವಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡಿಗ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಆ ಯುಗದ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ, ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ, ಮೌಲಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಎದೆಗಾರಿಕೆಗೆ, ಗೆಲುವಿಗೆ, ನೋವಿಗೆ ಮರಳುವುದು, ಅದನ್ನು ಹೊಸ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥೈಸಲು ಯತ್ನಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕದ ಸಾರಾಲೇಖ

ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕ ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳರಾಯರ ಯುಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಸ್ತು ಐತಿಹಾಸಿಕವಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಪುರಾಣವಾಗಲಿ, ಚರಿತ್ರೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ವಿಶೇಷ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಸ್ತುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ ಕಾರ್ನಾಡರ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಕಾಲೀನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದೆ. ಕಾರ್ನಾಡರ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಕರು ಆಧುನಿಕೋತ್ತರ ಎಂದಾಗ; "ಕಾರ್ನಾಡರು ನನ್ನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಸಮಕಾಲೀನ ಪ್ರಜ್ಞೆ" ಎಂದು ಒಂದು ಕಡೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಆಧುನಿಕೋತ್ತರವೂ ಅಲ್ಲ, ಪುರಾಣವೂ ಅಲ್ಲ, ಐತಿಹಾಸಿಕವೂ ಅಲ್ಲ. ನನ್ನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಸಮಕಾಲೀನ ಅನ್ನುವಂಥದ್ದು ಕಾರ್ನಾಡರ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ.

Corresponding Author:

ಡಾ.ಪೂರ್ಣಿಮ ಎಸ್

ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕಿ & ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಕಾರ್ಪೊರೇಷನ್ ಅಂಡ್ ಮ್ಯಾನೇಜ್‌ಮೆಂಟ್ ಕಾಲೇಜ್, ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು

ನಾಟಕಕಾರರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ತತ್ವವನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ಹಿಡಿದಿಡುವಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲ ಪಾತ್ರಗಳು ನಾಟಕದಲ್ಲಿನ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಪಾತ್ರಗಳಾಗದೆ ವಾಸ್ತವ ಸಹಜ ರಕ್ತ ಮಾಂಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಬಲ ಸಾಮಾಜಿಕ-ರಾಜಕೀಯ ಶಕ್ತಿಗಳ ಸಂಘರ್ಷವಿದೆ. ಅಂದರೆ ಯಥಾವತ್ತಾದ ಸನಾತನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ಒಂದು ವರ್ಗವಾದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಯಥಾಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಸಮ-ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವಂತಹ ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತ ಉನ್ನತವಾದಂತಹ ಆಶಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಶ್ರಮಿಸುವಂತಹ ಹೋರಾಟ ಮಾಡುವಂತಹ ವರ್ಗವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಕಲಚೂರಿ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿ, ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಆಗಿರುವಂತಹ ಬಿಜ್ಜಳ ಅತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿಯುತವಾದಂತಹ ರಾಜ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಜೊತೆಗೆ ತುಂಬಾ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳಂತಹ ರಾಜನೂ ಹೌದು. ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ಇದ್ದರೆ ಅವನು ಕೂಡ ಎಲ್ಲರಂತೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬಸವಣ್ಣನ ಸಮಸಮಾಜದ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ, ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಬೆಂಬಲವನ್ನು ನೀಡಿದಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ಬಿಜ್ಜಳನಾದರೆ ಅವನ ಮಗ ಸೋವಿದೇವ ತಂದೆಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹಿಂಸೆಯ ದಾರಿಯನ್ನು ತುಳಿದು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಪದಚ್ಯುತಿಗೊಳಿಸಿ ಕೆಳಗಿಳಿಸುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಕಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಿಳಿತವಾದ ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಭಾಷೆ ನಾಟಕದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

'ತಲೆದಂಡ' ಪದ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಆದರೂ ನನಗೆ ನಾಟಕದ ಹೆಸರಾಗಿ ದೊರೆತದ್ದು ದ.ರಾ.ಬೇಂದ್ರೆ ಅವರಿಂದ ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಅವರು ಬಸವಣ್ಣ ಬಿಜ್ಜಳರ ಯುಗವನ್ನು ಕುರಿತು ಈ 'ತಲೆದಂಡ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಹೊಳಹು ಹಾಕಿದ್ದರಂತೆ. ಆದರೆ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ತಾನು ತಲೆದಂಡ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದೆ ಎಂದು ಲೇಖಕರ ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ತಲೆದಂಡ' ಎಂದರೆ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಶಿಕ್ಷೆ. ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಬದಲಾಗಿ ತಲೆಯನ್ನು ದಂಡವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುವಂತಹದ್ದು. ಇಡೀ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹಲವರ ತಲೆದಂಡ ಆಗುವಂಥದ್ದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಹಲವರ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತಹ ಕ್ರಾಂತಿ ನಡೆಯುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಹಿಂಸೆ, ಕ್ರೌರ್ಯವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಹಿಂಸೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದಂತಹ ಶರಣರು ಹಿಂಸೆಯ ಕಡೆಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡದ್ದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಅಸ್ತವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತದ್ದು ಒಂದು ಕಡೆಯಾದರೆ; ಸೋವಿದೇವ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಇಡೀ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೇ ವಿನಾಶದಂಚಿಗೆ ತಳ್ಳುವುದು. ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ 'ತಲೆದಂಡ' ಅನ್ನುವ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಈ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ತ, ಸಮಂಜಸ ಹಾಗೂ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿದೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಥೆ-ಕಾದಂಬರಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರಕಾರ ನಾಟಕ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾವ್ಯ ಕಥೆ ಕಾದಂಬರಿ ಮುಂತಾದವು ಓದುಗನಿಗಷ್ಟೇ ಸಂವಹನಗೊಂಡು ಓದುಗನಿಂದ ಯಶಸ್ವಿಯಾದರೆ ನಾಟಕ 'ಶ್ರಾವ್ಯ'ದ ಜೊತೆಗೆ 'ದೃಶ್ಯ'ವಾಗಿಯೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಬೇಕಿರುವುದರಿಂದ ನಾಟಕವೆಂಬುದು ಒಂದು ಸಂಕೀರ್ಣ ಪ್ರಕಾರ ಎನ್ನಬಹುದು. ನಾಟಕವು ಓದುಗ, ಪ್ರೇಕ್ಷಕ, ನಿರ್ದೇಶಕ, ವಿಮರ್ಶಕನನ್ನು ಓಲೈಸಬೇಕಾದ ಸುದೀರ್ಘ ಕ್ರಿಯೆಗೆ

ಬಳಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಕಷ್ಟು ನಾಟಕಗಳು ರಚನೆಯಾದರೂ ಎಲ್ಲ ನಾಟಕಗಳು ರಂಗಪ್ರಯೋಗಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದು. ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡರು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇತರ ನಾಟಕಕಾರರು ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ಜಾನಪದ ಮೊದಲಾದ ಸಿದ್ಧವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಮಕಾಲೀನ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡರ ಈ ನಾಟಕವು ಸಹ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವಸ್ತುವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದೇ ಸಮಕಾಲೀನ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರಚಿತಗೊಂಡು ಜನಮನ್ನಣೆಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಭಾಜನವಾಗಿದೆ. ಗಾತ್ರ ಕಿರಿದಾದರೂ ವಿಷಯ, ವಸ್ತು, ನಿರೂಪಣೆ ಅತ್ಯಂತ ಹಿರಿದಾಗಿ ಯಶಸ್ವಿಗೊಂಡಿದೆ.

ನಾಟಕದೊಳಗಿನ ಪಾತ್ರಗಳು

ಸಾಂಬಶಿವ ಶಾಸ್ತ್ರಿ; ಜಗದೇವನ ತಂದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಇವನು ತನ್ನ ಮರಣಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದು ಮಗನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವ, ಚಡಪಡಿಸುವ ದೃಶ್ಯದಿಂದ ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂಬಕ್ಕ; ಜಗದೇವನ ತಾಯಿ, ಸಹಜವಾದ ಮಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯ ಹೊಂದಿರುವವಳು. ವೈದಿಕ ಸನಾತನದ ಗಂಡನನ್ನು, ಶರಣಾಗಿರುವ ಮಗನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲಾಗದಂತಹ ಹೊಯ್ಯಾಟದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ನರಳುವವಳು.

ಭಾಗೀರಥಿ; ಅಗ್ರಹಾರದ ಗೃಹಿಣಿ. ಅಂಬಕ್ಕನ ಮನೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದು ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೆ ಸಹಕರಿಸುವಂತಹ ಅಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವಳಾಗಿದ್ದರೂ ಸನಾತನ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬದ್ಧತೆಯುಳ್ಳವಳು. ಸನಾತನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಯಕೆ ಉಳ್ಳವಳು.

ಸಾವಿತ್ರಿ; ಜಗದೇವನ ಹೆಂಡತಿ. ವಯಸ್ಸು ಹದಿನೈದು. ಇವಳದು ಸಹ ಅತ್ತೆ ಅಂಬಕ್ಕನಂತೆ ಗಂಡ ಜಗದೇವನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ನೋವಿಗೆ, ಆತಂಕಕ್ಕೆ, ಅಸಾಯಕತೆಗೆ ಸಿಲುಕಿ, ಕರುಣೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗುವ ಪಾತ್ರ.

ಜಗದೇವ; ಶರಣ, ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ವಯಸ್ಸು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು. ನಾಯಕತ್ವದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಬಿಸಿರಕ್ತದ ಆಕಾಂಕ್ಷಿ. ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಸಾಹ ಹುಮ್ಮಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಏನನ್ನಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂಬ ಭಾವಾವೇಶವುಳ್ಳವನು.

ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮ; ಶರಣ. ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಾದ. ವಯಸ್ಸು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು. ಕರಿಯಪ್ಪನ ಮಗ, ಜಗದೇವನ ಸ್ನೇಹಿತ ಮತ್ತು ಸಮಾನ ವಯಸ್ಸಿನವ.

ರಂಭಾವತಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ರಾಣಿ. ಇವಳು ಸಹ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಸಮರ್ಥ ಗಂಡ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು; ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದ ಅಸಮರ್ಥ ಮಗ ಸೋವಿದೇವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲಾಗದ ಸ್ಥಿತಿ. ಮೂಲ ಹೊಯ್ಯಳ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವಳು. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಉಳಿದ ಮಡದಿಯರಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿ ಪಾತ್ರ ಮಡದಿ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿ.

ಸೋವಿದೇವ; ಬಿಜ್ಜಳ ರಂಭಾವತಿಯರ ಮಗ. ಅಧಿಕಾರದ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಆಸೆ. ಆದರೆ ಆಸೆಗನುಗುಣವಾದ ಅರ್ಹತೆ,

ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಯೋಗ್ಯತೆಗಳಿಲ್ಲದವನು. ಮಂಚ್ಯಣಕ್ರಮಿತ & ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟನೊಡನೆ ಸೇರಿ ತಂದೆಯಾದ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿದು ಅನಧಿಕೃತ ಪ್ರಭುತ್ವ ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಯಾಣ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧತೆಗೆ ತಳ್ಳಿದವನು.

ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ: ರಾಣಿವಾಸದ ಅಂತಃಪುರ ಶಿವಾಲಾಯದ ಅರ್ಚಕ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸೋವಿದೇವನಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮೇಲೆ ಚಾಡಿ ಹೇಳಿ ತಂದೆಯನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ.

ಕಲ್ಲಪ್ಪ: ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಂಗರಕ್ಷಕ, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯ ನಿಷ್ಠೆವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಬಿಜ್ಜಳನ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ, ಪ್ರೀತಿಗೆ, ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು.

ಬಿಜ್ಜಳ: ಕಲ್ಯಾಣದ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿ. ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಕಲಚೂರಿ ಅಥವಾ ಕ್ಷೌರಿಕನಾದರೂ ತನ್ನ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದವನು. ಬಸವಣ್ಣನ ತತ್ವ ಆದರ್ಶಗಳ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಮನಸೋತವನಾದರೂ ಆ ತತ್ವ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ತಾನು ಅನುಸರಿಸಲಾಸಾಧ್ಯವಾದ ಅಸಾಯಕತೆಯುಳ್ಳವನು. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಚಿಂತನಾಶಕ್ತಿವುಳ್ಳವನು. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಆಡಳಿತ ನೀಡಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆವುಳ್ಳವನು, ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಶರಣರಿಗಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಂಡವನು ಬಿಜ್ಜಳ.

ಬಸವಣ್ಣ: ಬಸವಣ್ಣನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ಮಾನವೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಣಗೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಭಂಡಾರಿ ಪದವಿ ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದು ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣದ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತೊರೆದು ಹೋದ ಎರಡೂ ಸಹ ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಂಚ್ಯಣಕ್ರಮಿತ: ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ವೈದಿಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸಿ-ಬೆಳೆಸಲು ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ಶ್ರೇಣೀಕರಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ, ಲಾಭಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು, ಬಿಜ್ಜಳನ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ತೋರಿಕೆಯ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಸೋವಿದೇವನನ್ನು ತಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಚೋದಿಸಿ, ಅಸಮಾನತೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು.

ಗುಂಡಣ್ಣ & ಕಾಳಯ್ಯ: ತರುಣ ಶರಣರು. ಆಂಧ್ರದಿಂದ ಮಹಾಮನೆಗೆ ಕಾಡುಕುರುಬರ ಗುಂಪು ಅವರ ದೇವರೊಂದಿಗೆ ಅಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಬಂದು ಕೂತಿರುವ ಅವರನ್ನು ಕಂಡ ಶರಣರಾದ ಗುಂಡಣ್ಣ, ಕಾಳಯ್ಯರಿಗೆ ಅದು ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ “ಈ ಕಾಡು ಕುರುಬರಿಗೆ ಲಗೂನಾ.. ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ದೀಕ್ಷೆ ಕೊಡುವುದು ಚಲೋ ಬಸವಣ್ಣ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಸಹ ಜಗದೇವನ ಸ್ನೇಹಿತರು & ಬೆಂಬಲಿಗರು.

ಕಕ್ಕಯ್ಯ: ಶರಣ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಹೊಲೆಯ ಅಥವಾ ಡೋಹರ.

ಗಂಗಾಂಬಿಕೆ: ಬಸವಣ್ಣನ ಪತ್ನಿ ಅಂತಃಕರಣ & ಧೈರ್ಯವುಳ್ಳ ವಿಚಾರಗಳ ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ

ಹರಳಯ್ಯ ಶರಣ: ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಚಪ್ಪಲಿ ಹೊಲಿಯುವ ಸಮಗಾರ.

ಮಗನ ವಿವಾಹದ ಮೂಲಕ ಮಹತ್ ಕ್ರಾಂತಿ ಬಯಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ದುರಂತದಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯವಾಗುವವನು.

ಕಲ್ಯಾಣಿ ಹರಳಯ್ಯನ ಪತ್ನಿ ಈಕೆಯೂ ಮಗನ ವಿವಾಹದ ಮೂಲಕ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಬಯಸುವವಳು.

ಶೀಲವಂತ ಹರಳಯ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣಿಯರ ಮಗ. ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಮಧುವರಸನ ಮಗಳು ಕಲಾವತಿಯೊಂದಿಗೆ ಇವನ ವಿವಾಹ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ಕಲಾವತಿ ಕುರಿತು ಅತ್ಯಂತ ಅಕ್ಕರೆ ಇದ್ದರೂ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿನ ಸಂಕಟವನ್ನು ಕಲಾವತಿ ಅನುಭವಿಸಬಾರದೆಂಬ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಒಲವುಳ್ಳವನು. ಹಿರಿಯರ ಆಣತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಅಂತರ್ಜಾತಿ ವಿವಾಹದ ಮೂಲಕ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ವರ.

ಮಧುವರಸ ಶರಣ, ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಇವನು ಸಹ ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಕಲಾವತಿ ವೈವಾಹಿಕತೆಯ ಮೂಲಕ ಮಾತಿನಲ್ಲಿನ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ನಿಜಗೊಳಿಸಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ನಾಂದಿಯಾಡ ಬಯಸಿ ದುರಂತದಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯವಾಗುವವನು.

ಲಲಿತಾಂಬ ಮಧುವರಸನ ಪತ್ನಿ. ಸದ್ಗುಣ ಸಂಪನ್ನನಾದ ವೈಚಾರಿಕ ತಿಳುವಳಿವುಳ್ಳ ಶೀಲವಂತನನ್ನು ಅಳಿಯನಾಗಲು ಬಯಸಿದರೂ, ಮಗಳ ದೈನಂದಿನ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿನ ಬದುಕಿನ ವಾಸ್ತವ ವಿಚಾರವರಿತು ಆತಂಕಪಡುವಳು.

ಕಲಾವತಿ ಮಧುವರಸ ಲಲಿತಾಂಬರ ಮುದ್ದಿನ ಮಗಳು. ಹಿರಿಯರ ಆಣತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಅಂತರ್ಜಾತಿ ವಿವಾಹದ ಮೂಲಕ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣಳಾದ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ವಧು.

ಇಂದ್ರಾಣಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ವೈಶ್ಯ. ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ, ಸೋವಿದೇವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ದುರ್ಬೋಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಬಸವಣ್ಣನ ಕಾರ್ಯದ ಕುರಿತು ಮೆಚ್ಚುಗೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವವಳು. ಹಾಗೆಯೇ ವಚನಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಡುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವಳು.

ಮರಿಯಪ್ಪ ಅರಮನೆಯ ಆಳು. ವಯಸ್ಸು ಹದಿನೈದು. ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದಾಗ ಬಿಜ್ಜಳನ ಕಣ್ಣಾವಲಿಗೆ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು.

ಈರವ್ವ ರಂಭಾವತಿಯ ದಾಸಿ, ರಾಜ-ರಾಣಿ ದಂಪತಿಗಳ ಕುರಿತು ನಿಜ ಪ್ರೀತಿವುಳ್ಳವಳು.

ರಾಜಪ್ಪ ಅರಮನೆಯ ದ್ವಾರಪಾಲಕ. ಜಗದೇವ ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮಯ್ಯರಿಗೆ ಗೌಪ್ಯ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುವವನು ಮತ್ತು ಸಹಕರಿಸುವವನು.

ಇವರಲ್ಲದೆ ಅಗ್ರಹಾರದ ಜನರು, ಅರಮನೆಯ ಊಳಿಗದ ಗಂಡಸರು-ಹೆಂಗಸರು, ಊರ ಜನರು, ಪುರೋಹಿತ, ಶ್ರಾದ್ಧದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಕಾಡು ಕುರುಬರು, ಶರಣ-ಶರಣೆಯರು, ಇಂದ್ರಾಣಿಯ ಊಳಿಗದವಳು, ಸೈನಿಕರು ಇತ್ಯಾದಿ.

ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕದ ಮೂರು ಅಂಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ದೃಶ್ಯಗಳಿವೆ

ಮೊದಲನೇ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದೃಶ್ಯಗಳಿವೆ. ದೃಶ್ಯ ಒಂದು ಕಲ್ಯಾಣದ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಾಂಬಶಿವ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಮರಣಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಮಗ ಜಗದೇವನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಂಡತಿ ಅಂಬಕ್ಕ ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದರೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಗಂಡ ಅಪ್ರಜ್ಞಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಲಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ನೆರೆಮನೆ ಭಾಗೀರಥಿ ಅಂಬಕ್ಕನೊಂದಿದ್ದಾಳೆ. ಜಗದೇವ ಮಾದ ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮನ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದು ತನ್ನ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಸಾಯಕತೆಯಿಂದ ತಾಯಿ ಅಂಬಕ್ಕನೇ “ಮಲ್ಲಪ್ಪ ನೀ ಒಳಗೆ ಬಂದ ಹೊರತು ಇಂವಂತೂ ಬರೂದಿಲ್ಲ. ಅದಕೆ ಬಾಸ

ಹಿಂದಾಗಡೆ ಪುಣ್ಯಾಹ ಮಾಡಿಸದರಾತು ಬಾ. ಕೈ ಮುಗೀತಿನಿ” ಎಂದು ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮನನ್ನು ಕರೆಯು. ಕರಣೀಕ ಕಿಷ್ಕಿಚಾರಿಯಿಂದ ಸೋವಿದೇವ ಭಂಡಾರದ ಬಾಗಲಾ ತಗಸವರಿದ್ದಾರಂತ ಅಂತ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಬನ್ನೂರಿನಿಂದ ಬಸವಣ್ಣ ಬರುವವರೆಗೂ ಜಗದೇವನ ನೇತ್ರತ್ವದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು-ಹದಿನೈದು ಸಾವಿರ ಶರಣರು ಕಾವಲಿದ್ದದ್ದು. “ಬಸವಣ್ಣ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯ ಅಲ್ಲ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಂದೀಶ್ವರನ ಅವತಾರ” ಎಂದೇಳುವ ಜಗದೇವನ ಚರ್ಚೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಅಸ್ವಶ್ಯತೆಯ ಮಗ್ಗಲಿನಿಂದ ನೋಡಬಹುದು. ಅಗ್ರಹಾರದ ಜನವೆಲ್ಲ ಜಗದೇವ & ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮನನ್ನು ಕುತೂಹಲಭರಿತ ಭಾವೋದ್ವೇಗದಿಂದ ನೋಡುವುದು ಸಹ ಸಮಾಜದ ಜಾತಿಯತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ.

ದೃಶ್ಯ ಎರಡು ಬಿಜ್ಜಳನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಹೆದರಿ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಡಗಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಮಗ ಸೋವಿದೇವನನ್ನು ರಾಣಿ ರಂಭಾವತಿ ಮಗನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೆ ಸೋವಿದೇವನಿಗೆ ತಾನು ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿರುವುದು ಸುಳ್ಳೆಂದು ಸಾಬೀತಾದ್ದರಿಂದ ಬಸವಣ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಅಪಾರ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ತಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳ ತನಗೇನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ? ಎಂಬ ಗಾಬರಿ & ಆತಂಕದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದ ಬಿಜ್ಜಳ ಸೋವಿದೇವನ ಬಗ್ಗೆ ತೀವ್ರ ಅಸಮಾಧಾನ ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಪತ್ನಿ ಎದುರು ಮಗನನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ದಂಡಿಸುತ್ತಾನೆ. “ಮತ್ತೀಟಿಲ್ಲಾ ಮಾನಾ ಕಳಕೊಂಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಡೀಕೆ ಏನು ಸಿಕ್ಕಿತಂದಿ? ಒಂದು ಒಡಕು ಕವಡಿ ಹೆಚ್ಚುಕಮ್ಮಿ ಆಗಿತ್ತಾ? ಒಂದು ದುಗ್ಗಾಣಿ ಏರುಪೇರು? ಅದು ಬಸವಣ್ಣನ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಿಖಿತ ಒಂದಂಕಿ ಆಳಗ್ಯಾಡೊದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಭಂಡಾಡಿ ಮಾಡೀನವಗ, ಗೊತ್ತಾತೆ? ಬಾಯಿ ಬಿಡೋ, ಎಬರೇಸಿ ಎಂದು ಮಗನನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳ ಬೈಯುತ್ತಾನೆ.

ರಾಣಿ ರಂಭಾವತಿ ಮಾತೃ ಸಹಜ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಮಗನಿಗೆ “ಒಂದು ರಾಜ್ಯನಾದರೂ ಉಂಬಳಿ ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರ- ಎಂದಾಗ ಬಿಜ್ಜಳ ರಾಜನಾಗಬೇಕಾದವನಿಗೀರಬೇಕಾದ ಪೌರುಷದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದು ಹೀಗೆ; “ರಾಜ್ಯ ಆಳುವ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಾಗ ಕತ್ತಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರತಾನ ಅಂತಾರ. ಗೊತ್ತೈತಿಲ್ಲ?” ಅದರ ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಕಲ್ಲಪ್ಪನಿಗೆ, “ನಮ್ಮ ಯುವರಾಜರು ಈಗ ಒದೀತಾರ. ನೀ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಬೇಕು. ಕಾಲು ಸೋಂಕಿತೊ ಜ್ವಾಕಿ” ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸೋವಿದೇವ ಒದೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಸೋತು ತೀವ್ರ ಅವಮಾನಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಬಿಜ್ಜಳ ತಾನೇ ಒದೆಯುವ ಚಾಕಚಕ್ಯತೆಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಅಪರಿಮಿತ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಂಭಾವತಿ ಅಪಮಾನಗೊಂಡ ಮಗನಿಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಸನ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ.

ಬಸವಣ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವಾದರವಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿನ ಮೂಲ ಜಾತಿ ಕಲಚೂರಿ ಅಥವಾ ಕ್ಷೌರಿಕ ವಂಶದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿಸಿ ತನ್ನ ಆಯಸ್ಸಿನಾಗ ಜಾತಿ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವವರೆಂದರೆ ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಆತನ ಶರಣರು. ಅವರು ಮಾತಾಡಿದರೆ ನಾನು ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ ಅನಸತ್ಯೆತಿ ಎಂಬ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಾತಿಗೆ ರಾಣಿ ರಂಭಾವತಿ ‘ಹಾಂಗಾರ ನೀವು ಶರಣರಾಗಿ ಬಿಡಬೇಕಿತ್ತು?’ ಎಂದು ನಗುತ್ತಾಳೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಶರಣನಾಗೋದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. “ಕಳಬೇಡ! ಕೊಲಬೇಡ! ಹುಸಿಯ ನುಡಿಯಲು ಬೇಡ! ಮುನಿಯಬೇಡ!... ಈಟಿಲ್ಲಾ ಬ್ಯಾಡಗಳನ್ನು ತಲೀಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ರಾಜಕೀಯದಾಗ ಬದುಕಿ ಉಳಿಯೋದು ಸಾಧ್ಯನಾ?... ನಾನು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಗುಡಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದರೂ ಬಾಳಿನ್ಯಾಗ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಒಂದು ಸತ್ಯ ಅಂದರೆ; ನಾ ಅದೀನಿ, ದೇವರಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಾತುಗಳು ರೋಗಗ್ರಸ್ತ ಜಾತಿಯ ಸಮಾಜವನ್ನು ಶರಣ ತತ್ವಗಳ

ಬಗ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿನ ಸಾಧ್ಯಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

ದೃಶ್ಯ ಮೂರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಮುದುಕಿ ಗುಡ್ಡೆವ್ವನಿಗೆ “ನಿನ್ನ ಸೊಸಿ ಇನ್ನೂ ಸಣ್ಣಾಕ್ಕೆ. ಅಂದಾಗ ನೀನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಬಾಳಿಸಿಕೋಬೇಕಬೇ. ನೀ ಮಾದರ ಚೆನ್ನಯ್ಯನ ಗೀತ ಭಾಳ ಭಂದ ಹಾಡತೀಯಂತ ಹೌದ..? ಹಾಂಗಾರ ಒಂದೆರಡು ದಿನದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿನ್ನ ಮನೆ ನಿನ್ನ ಸೊಸೀ ಕೈಯಾಗ ಒಪ್ಪಿಸು. ಆಕಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಬಿಡದನ್ನ. ನೀ ಸಂಗಯ್ಯನ ಮಹಾಮನಿಗೆ ಬಾ. ಮಹಾಮನಿಯಲ್ಲಿ ನಿನಗೆಲ್ಲಿ ಸರಿ ಆನಸತದ ಅಲ್ಲಿ ಕೂಡಬೇ. ನೀ ಹಾಡು ಹೇಳು. ಉಳಿದವರು ಹಾಡತಾರ. ಆಮ್ಯಾಲ ನಿನಗೇನನಸತದ ಹೇಳು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಎಷ್ಟೇಲ್ಲಾ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬ ನಿಗರ್ವ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಬಸವಣ್ಣ ತನ್ನ ಪದವಿಯ ಹಂಗು ತೊರೆಯಲು ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ವಿನಮ್ರವಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ “ಇವು ಭಂಡಾರದ ಕೀಲಿಕೈ. ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ನಂಬಿಕೀ ಇಟ್ಟು ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೀರಿ, ಉಪಕಾರ ಮರೆಯೊದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈಗ ಒಜ್ಜೆ ಅನಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾವ. ಇವನ್ನು ಹೊಳ್ಳಿ ತಗೋಬೇಕು” ಎಂದಾಗ ಬಿಜ್ಜಳ ಅದಕ್ಕೊಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಗುಣಾರ್ಹತೆಯ ಚರ್ಚೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಬಸವಣ್ಣ “ಹದಿನೈದು ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಚರ್ಚಾ ಮಾಡೀವಿ. ಆ ಪಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಹಾಡೊದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಒಂದು ಕಾಯಕ. ಅದು ಹುಟ್ಟು ಬರತಕ್ಕಂಥಾ ಹಕ್ಕಲ್ಲ. ಆಸ್ತಿ ಅಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಗಳಿಸಿಕೋಬೇಕು. ಆಮ್ಯಾಲ ಅದನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರಗಳು ಪ್ರಸಕ್ತ ರಾಜಕಾರಣಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಎಂಬುದು ಹಕ್ಕು, ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸೋ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಯೋಗ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾದುದು ಎಂಬ ಗುಣಾರ್ಹತೆಗಳ ಅರಿವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಬಿಜ್ಜಳ, ಬಸವಣ್ಣ ಭಂಡಾರಿ ಪದವಿ ತ್ಯಜಿಸಬಾರದೆಂದು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಂತಲಿ ನಗುತ್ತಾ, “ಖರೇನಾ ‘ರಾಜ್ಯಭಾರ’ ಅಂದರೆ ಕಾಯಕ. ಅದಕ್ಕೆ ವಂಶಾ ಇದ್ದರೆ ಸಾಲದು. ಯೋಗ್ಯತಾ ಬೇಕು’. ಅಂತ ನೀ ಅಂದು ಆ ಮಾತು ಆಡದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ನಾ ಚಾಳುಕೈರ ಕೈಯಾಗಿಂದ ಈ ಪಟ್ಟ ಕಸಗೊಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಆಗಿದ್ದಿಲ್ಲ” ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಗ ಸೋವಿದೇವನ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅಸಮಾಧಾನಗಳಿದ್ದರೂ ಸಹಜ ಪುತ್ರ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ ತನ್ನ ನಂತರ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರ ಸೋವಿದೇವ ನಡೆಸಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾ; “ವ್ಯವಹಾರ ಕಲಕೋ, ಬಸವಣ್ಣ. ನಿನಗೊಬ್ಬ ಮಗನಿರುವುದು ನಿನ್ನ ಶರಣರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪುತ್ರಸಂತಾನದ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಮಹಾಮನೆ ಖರ್ಚು ವೆಚ್ಚಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಶರಣರು ಕಲ್ಯಾಣ ತ್ಯಜಿಸದಿರಲೆಂದು ಅಂತರ್ಜಾತಿ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲ ನೀಡುವಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಬಿಜ್ಜಳನ ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಸೋವಿದೇವನಿಗೆ ಭಂಡಾರದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಬಸವಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟಾಗ, ದುಗ್ಗಾಣಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಬಸವಣ್ಣ ಪವಾಡ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಶರಣರಾದ ಬಂಗಾರಪ್ಪ, ತಾಯಿಯಾಗಬೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಹೆಂಗಸು, ಮುದಕ ಮೊದಲಾದವರು ಕಾಲಿಗರಗ ಬಂದಾಗ ದಂಗು ಬಡಿದ ಬಸವಣ್ಣ “ನೀನಾರ ಹೇಳಬಾರದಾ ರಂಗವ್ವ ಎಂದು ಕೇಳಿದಕ್ಕೆವಳು “ನೀ ಮಾಮನೀ ವೆಚ್ಚಕಂತ ಬೊಕ್ಕಸದಾಗಿಂದ ಐವತ್ತು ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ಇಸಗೊಂಡಿದ್ದೀಯಂತ. ಅದನ್ನು ಶಿವ ಮತ್ತೆ ತುಂಬಿ ಕೊಟ್ಟಂತ. ಸಣ್ಣ ಧಣೇರು ಲೆಕ್ಕ

ಎಣಿಸಿದರ ಒಂದು ದುಗ್ಗಣಿ ಕಮ್ಮಿಯಿದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲಂತ ಎಂದು ಬಸವಣ್ಣನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಪವಾಡದ ಸ್ವರೂಪ ತೋಡಿಸುವ ಶರಣರ ಮೂರ್ಖತನ. ಆದರೆ ಈ ಘಟನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಬಸವಣ್ಣನಿಗಿಂತ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

“ನಿನ್ನ ಶರಣ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ‘ಭಕಿ ಭಂಡಾರಿ ಬಸವಣ್ಣ’ ಬೇಕು. ನೀನು ‘ಪವಾಡ ಪುರುಷ ಬಸವಣ್ಣ’ ಆಗೋದು ಬೇಕು. ಅದರ ಸಲುವಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನ ‘ಕಳ್ಳ ಬಸವಣ್ಣ’ ಅಂತ ಕರಿಯಾಕೂ ಹಿಂದುಮುಂದ ನೋಡಾಕಿಲ್ಲ. ನಾಳೆ ಇದ್ದಾಂ ಮಂದಿ ನೀ ಶಿವಪ್ರಸಾದಿ ಅನ್ನೋದನ್ನ ಖರೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಾಕ ನಿನ್ನನ್ನ ‘ಕೊಲೆಗಡುವ ಬಸವಣ್ಣ’ ಅಂತ

ಕರೆದರೂ ಕರೆದರಂತೆ ಅನ್ನುವಂತಹ ಮಾತು ಮುಂದೆ ಸತ್ಯವಾಗುವುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡಬಹುದು. ಅಂದರೆ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿರುವ ವಾಸ್ತವ ಶರಣರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಗೋತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಹೇಳುವ ಬಿಜ್ಜಳನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಘನವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಶರಣರು ಜೈನ ಬಸದಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿರುವ ಜಿನ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವಿಚಾರ ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅದನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಸವಣ್ಣ ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಜಗದೇವನ ಮನೆಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿ ಅಂಬಕ್ಕನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಶರಣರು ಜೈನ ಬಸದಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾವರದಿಂದ ಜಂಗಮದ ಕಡೆಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ವೀರಶೈವಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಜಂಗಮದಿಂದ ಸ್ಥಾವರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿರುವುದರ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಂತಹ ಶರಣಧರ್ಮದ ಕ್ರಾಂತಿ ಈ ಮೂಲಕ ಸೋಲಿನ ಕಡೆಗೆ ವಾಲುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಬಸವಣ್ಣನ ತತ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶರಣರು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಚಿಂತನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಬಸವಣ್ಣ “ಮಡ್ಡೂರಿನಲ್ಲಿ ಜೈನರಿಗೂ ಶರಣರಿಗೂ ಬಡಿದಾಟ ಬಂದ್ಯಂತ ಹೊರಟೇನಿ” ಎಂದೇಳಿ ಹೋದನಂತರ, ಮಂಚ್ಯಣಕ್ರಮಿತ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಯುವರಾಜರದೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಬಸವಣ್ಣನ ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ? ಎಂಬುದು ಇಡೀ ಕಲ್ಯಾಣದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳ ನನ್ನ ಮಗನಷ್ಟೇ ಇಡೀ ಕಲ್ಯಾಣ ಆಟ ಶ್ಯಾಣಾ ಅಂತಾತು. ಏಕೆಂದರೆ ಲಕ್ಷದ ತೊಂಬತ್ತಾರು ಸಾವಿರ ಶರಣರಿರುವ ಮಹಾಮನೆಯ ದುಗ್ಗಣಿ ದುಗ್ಗಣಿ ಲೆಕ್ಕ ನನಗೊತ್ತಿದೆ. “ನಾ ಕಲ್ಯಾಣಪಟ್ಟಣಕ ಬಂದಾಗಿನ ಹತ್ತು ವರ್ಷದಾಗ ಅಡ್ಡಾಡಿಡಿ ಬಿಳೆಯೋದಕ ಕಾರಣ ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಅವರ ಶರಣರು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಶರಣ ‘ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ’ ಅಂತ ದುಡಿತಾನ. ಕೂಲಿ

ಮಾತ್ರ ಅವತ್ತಿನ ದಾಸೋಹಕ್ಕಾಗೂ ಅ೮೮೮ ತಗೋತಾನ. ಹೆಚ್ಚು ಕೇಳೋದಿಲ್ಲ. ಇಂದು ರಾಜ್ಯದ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಕಲ್ಯಾಣಕ ಬರ್ತಾರ. ‘ಕಲ್ಯಾಣದಾಗ ಜಗಳಿಲ್ಲ, ಪಗಳಿಲ್ಲ, ಕಳವಿಲ್ಲ, ಕೊಂಕಿಲ್ಲ, ಧಾರಣಿ ಕಡಿಮೆ, ರೋಖಿ ವ್ಯವಹಾರ, ಕೆಲಸ ಛಂದ’ ಅಂತ ಹಾಡಿ ಹರಸಿ ತಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತು ತಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸುರೀತಾರ. ಲಾಭ ಯಾರಿಗೆ? ಇಲ್ಲಿನ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರಿಗೆ! ಹಾಗಾಗಿ ಅವರ ಮಹಾಮನಿಗೆ ಕೈ ತುಂಬಾ ಕಾಣಿಕೆ ಕಳಿಸತಾರ! ಈಟಿ ಸೈತ ತಿಳಿಯೋದಿಲ್ಲ ನನ್ನ ಮೂರ್ಖ ಮಗನಿಗೆ” ಎಂಬ ಬಿಜ್ಜಳನ ವೈಚಾರಿಕ ಚಿಂತನೆ ಎಷ್ಟು ಅಮೋಘ, ಎಷ್ಟು ಅನಂತ. ಈ

ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬಹಳ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡರವರು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪುಟ್ಟ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬರಲು ಈ ಒಂದು ಸನ್ನಿವೇಶ ಸಾಕಿಸುವಷ್ಟು ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಎಣೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಡೀ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದದ್ದು ಮೊದಲ ಅಂಕದ ಈ ಮೂರನೇ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿನ ಬಿಜ್ಜಳನ ಈ ಮಾತುಗಳು ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಕೃತಿಯಿಲ್ಲ ಈ ವಿಚಾರ ಇಷ್ಟು ವೈಚಾರಿಕವಾಗಿ ಬಂದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಲೇಖಕರು ಈ ಮೂಲಕ ಹೊಸ ಹೊಳಹನ್ನು ತೆರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆನ್ನಬಹುದು.

ಊರಮುಂದೆ ಹಾಲ ಹಳ್ಳ ಹರಿಯುತ್ತಿರಲು
ಓರೆಯಾವಿನ ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹರಿಯಲದೇಕಯ್ಯಾ?
ಲಜ್ಜೆಗೆಡಲೇಕೆ? ನಾಣುಗೆಡಲೇಕೆ?

ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನ್ನುಳನ್ನಕ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಬಂಡಾರವೆನೇಕಯ್ಯಾ? ಎಂಬ ವಚನ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಕಾಲಮಾನದಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರದ ಆಪಾದನೆ ಬಂದಾಗ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಬಹುಶಃ ಈ ವಚನ ರಚಿಸಿರಬಹುದು.

ಹಲವು ಸೃಜನಶೀಲ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಆಕರವಾಗಿರುವ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನಕಾರರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಕಾಲಿನ ಆಯಾಮಗಳ ಗ್ರಹಿಕೆ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದದ್ದು. ದೇಶ ಪ್ರಗತಿ ಹೊಂದಿದಷ್ಟು ಜಾತಿಯ ಬೇರುಗಳು ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಸ್ವಜನಪಕ್ಷಪಾತ ಅಧಿಕಾರದಾಹ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಪತನ ಮುಂತಾದವು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರುವುದು ಖೇದಕರ ಸಂಗತಿ. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ “ಹೊನ್ನಿನೊಳಗೊಂದರೆಯು ಸೀರೆಯೊಳಗೊಂದೆಳೆಯ ಇಂದಿಗೆ ನಾಳಿಗೆ ಬೇಕೆಂದೆನಾದಡೆ ನಿಮ್ಮಾಣೆ ನಿಮ್ಮ ಪುರಾತರಾಣೆ!” ಎನ್ನುವ ನಿರ್ವಾಹಕ ಕಠೋರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯು ಪ್ರಸಕ್ತ ಕಾಲದ ಬದುಕಿನ ಮೌಲ್ಯವಾಗಬೇಕಿದೆ.

ದೃಶ್ಯ ‘ನಾಲ್ಕು’ ಸಾಂಬಶಿವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ತಂದೆಯ ಶ್ರಾದ್ಧ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಗದೇವ ಮುಳುಗಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಜಗದೇವನ ಮಾನಸಿಕ ತೊಳಲಾಟವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜಗದೇವ ನಂತರ ಬಸವಣ್ಣನ ಶರಣ ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವನು. ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದ ತಂದೆಯ ಶ್ರಾದ್ಧ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಂದಿಗ್ಧತೆಗೆ ಅವನು ಒಳಗಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬಸವಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಜಗದೇವ “ನಾನು ಜನಿವಾರವನ್ನು ಕಳಕೊಂಡೆ; ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಕಳಕೊಂಡೆ” ಎಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿನ ಹಲವು ಯುವಕರು ಹೇಗೆ ಸಂದಿಗ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೂ ಆಗದೆ; ಮುಂದಿನದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ ಆಗದಿರುವ ಯುವಕರ ಸಂದಿಗ್ಧತೆಯು ಸಂಘರ್ಷದ ತೊಳಲಾಟವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕದ ಅಂಕ ಎರಡು; ದೃಶ್ಯ ಐದು ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ದೃಶ್ಯ. ಮಹಾಮನೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲು ಕಾರಣ; “ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಬಂದು ಹೋಗುವ ಮನೆಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಸಾವಿರಾರು ಶರಣರಿಗೆ ಅನ್ನಸಂತರ್ಪಣೆ ನಡೆಯುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮಹಾಮನೆ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಹಾಮನೆಗೆ ಆಧ್ಯದಿಂದ ಕಾಡುಕುರುಬರ

ಗುಂಪು ಬಂದು ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ದೇವರೊಂದಿಗೆ ಅಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಬಂದು ಕೂತಿರುವ ಅವರನ್ನು ಕಂಡ ಶರಣರಾದ ಗುಂಡಣ್ಣ, ಕಾಳಯ್ಯರಿಗೆ ಅವರು ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ ಈ ಕಾಡು ಕುರುಬರಿಗೆ “ಲಗೂನಾನ್ ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ದೀಕ್ಷೆ ಕೊಡುವುದು ಚಲೋ ಬಸವಣ್ಣ” ಅಂದಾಗ, ಮೊದಲು ಇವರಿಗೆ ತಲೆ ಮ್ಯಾಲೊಂದು ಮಾಡು, ಹಾಸಲಿಕ್ಕೊಂದು ಚಾಪೆ, ದುಡಿಯೋಕೆ ಒಂದು ತುಂಡು ಜಮೀನು ಆಗಲಿ. ಆನಂತರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮದ ಮಾತು ಎಂಬಂತಹ ಬಸವಣ್ಣನ ಮಾತು ಹಾಗೂ ಹಿಂದಿನ ದೃಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ ಗುಡ್ಡೆವ್ವನಿಗೆ ಸೊಸಿಯನ್ನು ಸಂಬಾಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕುರಿತ ಮಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಯುದ್ಧ ನಡೆಸಿ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮನುಷ್ಯನ ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬಂತ ಹಲವು ಸಂಗತಿಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಮಾನವೀಯ ಗುಣಗಳ ಸಾಕಾರ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಹರಳಯ್ಯನ ಮಗ ಶೀಲವಂತನಿಗೂ ಮಧುವರಸನ ಮಗಳು ಕಲಾವತಿಗೂ ಮದುವೆಯನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಎರಡು ಕುಟುಂಬಗಳು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನಂತರ ಬಂದು ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಚಪ್ಪಲಿ ಹೊಲಿಯುವ ಸಮಾಗಾರ ಕಾಯಕ ಮಾಡುವ ಹರಳಯ್ಯ ಹಾಗೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ಮಧುವರಸ ಇಬ್ಬರೂ ಶರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶರಣರ ಮಕ್ಕಳ ವಿವಾಹವಾಗಿ ಅದು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಿತ್ತು. ದುರಂತವೆಂದರೆ ಮೇಲ್ಕರ್ಗದ ಕಲಾವತಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳವರ್ಗದ ಶೀಲವಂತನೊಂದಿಗಿನ ವಿವಾಹವೆಂದು ಸನಾತನಾಸಕ್ತರು ಭಾವಿಸಿ ಹಿಂಸೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಈ ವಿವಾಹದ ಕುರಿತು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡು ಕುಟುಂಬಗಳು ಬಂದು ವಿವಾಹದ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದಾಗ ತತ್ಕ್ಷಣದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಕಣ್ಣೀರು. ಈ ಕಣ್ಣೀರು ಸಂತೋಷ, ಆನಂದ ಹಾಗೂ ಮುಂದೆ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ದುಷ್ಟರಿಣಾಮದ ನೋವಿನ ಭಾವೋದ್ವೇಗಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬಸವಣ್ಣನಿಗಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಬಸವಣ್ಣ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; “ಒಂದು ದಿವಸ ಈ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮ- ಈ ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇವೆಲ್ಲ ಅಳಿದು ಹೋಗುತ್ತಾವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬವ ಮನುಷ್ಯ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಅದು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ಆದರೆ ಆ ಯುಗ ಮೂಡಲಿಕ್ಕೆ ನಾವಿನ್ನೂ ಭಾಳ ದುಡೀಬೇಕು”. ಅಂದರ ಇಂತಹ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಕಾಲ ಇನ್ನೂ ಪಕ್ಕಗೊಂಡಿಲ್ಲ ಎಂದು ಬಸವಣ್ಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾ,

“ನಿಮಗೊತ್ತದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಂಥ ದಾರ್ಶನಿಕರೂ ಕೂಡ ‘ಸಂಸಾರ ಅಂದರ ಮಾಯೆ’, ‘ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಂ ಜಗನ್ನಿಧ್ಯಾ’ ಅಂತಂದು ಅದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರದೊಳಗೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡೀತಾರ. ದ್ವಿಜ ಮೇಲು ಶೂದ್ರ ಕೀಳು ಅಂತಷ್ಟು. ಅಂದು ಅವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ’. ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡೋ ಶೂದ್ರನ ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಕರಗಿದ ಸೀಸ ಸುರೀತಕ್ಕದ್ದು, ಅವರ ನಾಲಿಗೆನ ಸೀಳಿ ಹಾಕತಕ್ಕದ್ದು, ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದ ಮ್ಯಾಲ ಅವ ಹೆಜ್ಜಿನ ಇಡಧಾಂಗ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು. ಅಂದರ ಅವ ಎಂದೆಂದೂ ತೊತ್ತಿನ ತೊತ್ತಾಗಿ ಉಳಿಯೋ ಹಾಂಗ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು! ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಆಚಾರ್ಯರೇ ಇಂಥಾ ಮಾತು ಆಡುತಾರ ಅಂದಾಗ ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯದಾಗ ಅಂತ್ಯಜರ ಬಗ್ಗೆ ಎಂಥಾ ಹಿಂಸಾಭಾವ, ಎಂಥಾ ಕ್ರೌರ್ಯ ಅಡಗಿರಬಹುದು! ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನ್ಯಾಗ ಯಾ ಹೇಸಿಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಕೈ ಹಾಕೋ ಮಂದಿ ಅದ ಅನ್ನೋ ಮಾತನ್ನ ನಾವು ಮರೀಬಾರದು” ಅನ್ನುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಬಸವಣ್ಣ,

ಹರಳಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುವರಸರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಆದರ್ಶವೇ ಬೇರೆ; ಕಾರ್ಯಾನುಷ್ಠಾನವೇ ಬೇರೆ. ಅದನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವುದೆಂದರೆ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸೆಡ್ಡು ಒಡೆದಂತೆ. ಇದನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ದೊಡ್ಡ ಸಂಘರ್ಷವೇ ನಡೆಯುತ್ತೆ ಅನ್ನುವುದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರಿವು ಬಸವಣ್ಣನಿಗಿರುವುದನ್ನು ಈ ಮಾತುಗಳು ಸಾಕ್ಷೀಕರಿಸುತ್ತವೆ.

ಶೀಲವಂತನಿಗೆ ಹದಿನೈದು ವರ್ಷ, ಕಲಾವತಿಗೆ ಹನ್ನೊಂದು ವರ್ಷ. ಹಾಗಾಗಿ ಕಲಾವತಿಗೆ ವಿವಾಹದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ಶೀಲವಂತನಿಗೆ ಕಲಾವತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅತೀವವಾದ ಅಕ್ಕರೆ, ಪ್ರೀತಿ ಇದ್ದರೂ, ಬಸವಣ್ಣ, ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಶೀಲವಂತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ, ಶೀಲವಂತ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; ‘ಕಲಾವತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಪರಿಸರಕ್ಕೂ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಪರಿಸರಕ್ಕೂ ಅಜಗಜಾಂತರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಚರ್ಮದ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಆಕೆಗೆ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೂವಿನಂತ ಆಕೆಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡೋದಿಕ್ಕೆ ತನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಆಕೆ ನಿಜವಾಗೂ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಭಾಳುತ್ತಾ? ಬದುಕ್ತಾಳಾ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಶೀಲವಂತ ಇಡುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಇದೇ ಅಸಮಾಧಾನ ಕಲಾವತಿಯ ತಾಯಿ ಲಲಿತಾಂಬಾಳಿಗೂ ಕಳವಳವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳು ಶೀಲವಂತ ಸಮಗಾರ ಕಾಯಕ ಬದಲಾಯಿಸಿದರೆ ಸಾಧ್ಯವೇನೋ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಆದರ್ಶಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿರುವಂತಹ ಮಧುವರಸ-ಹರಳಯ್ಯರಿಗೆ ಈ ಮದುವೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಡಾ.ಅನ್ನದಾನೇಶ್ ತಮ್ಮ ‘ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡರ ನಾಟಕಗಳು ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ’ದಲ್ಲಿ “ಪ್ರತಿಲೋಮ ವಿವಾಹ ‘ತಲೆದಂಡ’ದಲ್ಲಿ ‘ಬಾಲ್ಯವಿವಾಹ’ವಾಗಿ ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣಿನ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠೆಗಳು ಅಪಸ್ತುತವಾಗಿ, ಹಿರಿಯರ ಹಠಮಾರಿತನವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಒಪ್ಪಬಹುದಾದರೂ ಆ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೆ ಅದು ಬಾಲ್ಯವಿವಾಹವಲ್ಲ. ಸಾಂವಿಧಾನಿಕವಾಗಿ & ಸಾಂವಿಧಾನಿಕೇತರವಾಗಿ ವಿವಾಹದ ವಯಸ್ಸು ಪ್ರಸಕ್ತ ಕಾಲಮಾನಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಬದಲಾವಣೆ ಆಗುತ್ತಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು.

ಪ್ರತಿಲೋಮ ವಿವಾಹದ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದ ಬಿಜ್ಜಳ ಸತಃ ಮಹಾಮನೆಗೆ ಆಗಮಿಸಿ, ಅದರ ದುಷ್ಟರಿಣಾಮಗಳ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಬಸವಣ್ಣ ವೈವಾಹಿಕ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹರಳಯ್ಯ ಮಧುವರಸರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು; ಅದಕ್ಕೆ ಸಹಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಬಲವಂತ ಏನಿಲ್ಲ, ನಾವು ಈ ಊರನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗೋದಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಾಸ್ತವ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳ ಎಂದೂ ಮರೆಯದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷದ ತೊಂಬತ್ತಾರು ಸಾವಿರ ಶರಣರು ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ತೊರೆದು ಹೊದರೆ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿನ ಚರ್ಮ, ಕಬ್ಬಿಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾವ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ‘ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ’ವೆಂದು ದುಡಿಯುವ ಕೆಲಸಗಾರರು ಹೊರಟುಹೋದರೆ ವಾಣಿಜ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟು ಬೀಳುವುದನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳ ಆತ್ಮಾಲೋಕನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಶರಣರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಲೋಮ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿವಾಹ ಸಾಂಗವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಈ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯದ, ಪಾಲಿಸದ ಶರಣರು ಹಲವು ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನು

ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವವರನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡೋದಕ್ಕೆ ಸಹ ಶರಣರು ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಬಸವಣ್ಣನ ಕಾರುಣ್ಯಮಯ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳು & ತತ್ವಾಧರ್ಶಗಳೆಲ್ಲಾ ಶರಣರ ಈ ನಿಲುವಿನಿಂದ ಅರ್ಥಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಶರಣರ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ನಿಲುವುಗಳು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬಸವಣ್ಣನ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಮೀರಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ದೃಶ್ಯ ಆರು ಕಲ್ಯಾಣದ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಕಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ವೇಶ್ಯೆ ಇಂದ್ರಾಣಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಡಿದು ಮತ್ತಿಲ್ಲಿರುವ ಸೋವಿದೇವನನ್ನು ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ ನೀರಾಕಿ ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಅಂತರ್ಜಾತಿ ವಿವಾಹದ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಸಿ ಅದರ ವಿರುದ್ಧ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಸೋವಿದೇವನಿಗೆ ವಿವಾಹದ ನಡೆಯುವುದಾಗಲಿ; ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಬಗ್ಗೆಯಾಗಲಿ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಹಾಗೂ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ ಶರಣರ ವಚನವೇಳಿ ಸೋವಿದೇವನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಇಂದ್ರಾಣಿ ನಕ್ಕು; “ಅಲ್ಲರೀ, ಶರಣರನ್ನ ಬೈತೀರಿ, ಆದರ ಅವರ ವಚನ ಮಾತ್ರ ನಿಮ್ಮ ನಾಲಿಗೆ ಮ್ಯಾಗ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಾವು?” ಎಂದಾಗ

ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟನು, “ಅದು ಈ ನಾಲಿಗೆ ಚಪಲ, ಇಂದ್ರಾಣಿ. ಸಂಸ್ಕೃತ ವಜ್ರದೊಳಗೆ ಕಡಿಡಿಟ್ಟವಾಣಿ. ಸಹಸ್ರಾರು ವರ್ಷಗಳಾದವು, ಅದರ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಯಮ ಬದಲಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಕಳಚಿಬಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳೋದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಆದರೆ ಕನ್ನಡ, ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ, ಜಾತಿಯಿಂದ ಜಾತಿಗೆ, ಹಿಂದಿನಿಂದ ನಾಳೆಗೆ ಬದಲಾಗೋದು. ಕನ್ನಡ ಇರೋದ.. ಗಂಡ-ಹೆಂಡತಿ ಜಗಳ ಆಡೋದಕ್ಕೆ, ತಿರುಕರು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡೋದಕ್ಕೆ, ವೇಶ್ಯೆಯರು ಸೆರೆಗು ಹಾಸೋದಕ್ಕೆ.... ಅದರ ಶೀಘ್ರ ವ್ಯಸನ ಆಗತದದು. ನನಗೂ ಆಗೇದ” ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಿಂತ ನೀರಾಗಿರುವುದು; ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಚಲನಶೀಲ ಗುಣ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು ಭಾಷಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯದಾದರೂ; ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ ಮತ್ತು ಮಂಚಣ್ಣಕಮಿತರಂಥ ಸನಾತನಿಗಳಿಗೆ ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ & ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಮಹತ್ವದ ಚರ್ಚೆಗಳಿರುವುದನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದು. ಹಿಂದೆ 3ನೇ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ವಂದಿಮಾಗಧರು ಬಿಜ್ಜಳನ ಬಿರುದಾವಳಿಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದಾಗ ಬಿಜ್ಜಳ, ಬಸವಣ್ಣನ್ನು ‘ಹ್ಯಾಂಗೈತಿ ನಮ್ಮ ಹೊಸ ಬಿರುದಾವಳಿ?’ ಎಂದಾಗ, ‘ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಸ್ಕೃತ ಹೆಚ್ಚಾತೋ ಏನೋ’.... ಎಂದು ಬಸವಣ್ಣ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಮಂಚಣ್ಣ ಕಮಿತ, ‘ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕಿರೋ ಘನತೆ ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಬಂದೀತು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ, ಇಂದು ಹಿಂದಿ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ಗಳ ಭಾಷೆಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುವಲ್ಲಿ.

ಕುವೆಂಪುರವರ “ದೇವನುಡಿಯೊಂದೊಂದು...ರಾಷ್ಟ್ರನುಡಿಯೊಂದೊಂದು.... ಹತ್ತಿ ಜಗ್ಗಿ ಪದ್ಯ” ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ಬಿಜ್ಜಳನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಬಿಜ್ಜಳ: “.....ತನ್ನ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಎಂಥೆಂಥಾ ಮಂದಿನ ಕೂಡಿ ಹಾಕಾನಂದೀ? ಅಲ್ಲಮ.... ಅವ ಮಾತಾಡೋದು ಕೇಳಿಲ್ಲ ನೀ! ಕನ್ನಡ ಅಲ್ಲ, ಅಮೃತದ ಸೆಲಿ. ಚಿನ್ನಯ್ಯ, ಜೇಡರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ಒಬ್ಬರ ಇಬ್ಬರ?” ಎಂದು ವಚನಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಬಸವಾದಿ ವಚನಕಾರರನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೌದು “ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರ ಭಾರತ ಮೂಲವಾದರೆ; ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಸ್ವರ್ಣಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಶರಣರ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಧರ್ಮ ವೀರಶೈವಧರ್ಮ” ಎಂಬ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

ಮೂರನೇ ಅಂಕದ ದೃಶ್ಯ ಏಳು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಸೋವಿದೇವ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೈವಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೋಭೆ ನಡೆದು ಕಲ್ಯಾಣದ ಅರಾಜಕತೆಗೆ ಮುನ್ನುಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸೋವಿದೇವ ಮೊದಲೆ ಅಧಿಕಾರದಾಸೆ ಉಳ್ಳವನು ಗಾಯಗೊಂಡಿದ್ದ ಹುಲಿಯಂತೆ ಅವಮಾನಿತನಾಗಿದ್ದವನಿಗೆ ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟನ ಮಾತುಗಳು ಸಲಹೆಗಳು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸರಿ ಎನಿಸಿ ತಂದೆಯಾದ ಬಿಜ್ಜಳನ್ನು ಕಣ್ಣಾವಲು ಸೆರೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಇತಿಹಾಸದುದ್ದಕ್ಕೂ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆದುಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಶರಣರ ವಿವಾಹ ಬೆಂಬಲಿಸಿದಕ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದವರನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾದ ಸವಾಲು ಒದಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಮಗನ ಬಗ್ಗೆ ‘ಮನ್ಯಾಗ ಹಾವು ಸಾಕಿ ಹೊರಗಿನ ಹುಳದ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಕುಂತಿದ್ದೇನಲ್ಲಾ....’ ಎಂಬ ವಾಸ್ತವಿಕತೆಯ ಅರಿವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮಗನ ಪೌರುಷ, ಶಕ್ತಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳ ಅಸಮಾಧಾನಗಳಿದ್ದರೂ ಒಂದಲ್ಲಾ ಒಂದು ದಿನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಅವನೇ ರಾಜನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ, ಪ್ರೀತಿಗಳಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಅದ್ಯಾವುದನ್ನೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಮನಗಾಣದೆ ಸೋವಿದೇವ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಡುವುದಲ್ಲದೆ, ಹಿಂದೆ ತಂದೆ ತನಗೆ ಒದ್ದಿದ ಪ್ರತಿಕಾರವಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಒದೆಯುವ, ಅಧಿಕಾರಕೊಸ್ಕರ ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಸೋವಿದೇವನಿಗೆ, ಗುರಿ ಮುಖ್ಯವೇ ಹೊರತು ದಾರಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುವುದನ್ನು ಸಹ ನೋಡಬಹುದು.

ಸೋವಿದೇವನಿಗೂ ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟನಿಗೂ ಬಿಜ್ಜಳ ಮೇಲಿನ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಮದುವೆಯನ್ನು ತಡೆಯಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದು. ಅದಕ್ಕೆ ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟನ ಮಾತುಗಳು: “ಈ ಲಗ್ನ ಯೇಕಶ್ಚಿತ್ ಘಟನೆ ಅಲ್ಲ ತಮಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇತ್ತು. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಹಸ್ರಾರು ವರ್ಷ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದು ಆರ್ಯಾವರ್ತದಾದಂತ್ಯ ಮೈಚಾಚಿ ನಿಂತ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮ. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಶರಣತತ್ವ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರೋ ಗೆದ್ದಲು ಈ ಶರಣತತ್ವ ಆದರೆ ಎಂಥ ವಿಧ್ವಂಸಕ ಗೆದ್ದಲು ಅಂದರ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಹುಟ್ಟಿದ ನಂತರ ಇಂಥ ವಿಷಕೀಟ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಇವರಿಬ್ಬರ ನಡುವಿನ ಸಂಘರ್ಷದೊಳಗೆ ಸಂಧಾನ ಅಂಬೋದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಪಕ್ಷ ನಿರ್ನಾಮವಾಗಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು. ಮಹಾರಾಜರು ನಡುವೆ ಬರೆದಿದ್ದರೆ ಅಂದು ಲಗ್ನದ ದಿವಸನೇ ಶರಣ ಧರ್ಮ ತನ್ನ ಗತಿಗಾಣಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶರಣರಿಗೆ ತಾವಾ ರಕ್ಷಣೆ ಕೊಟ್ಟಿರಿ. ಯಾಕೆ? ನಮ್ಮ ವೈರಿಗಳ ಕೈಬಲ ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ ಹಾಂಗಾಗತದ ಅಂತ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಯಾಕೆ ಈ ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಎಡೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರಿ?” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಬಸವಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಅಪಾರವಾದ ಗೌರವ ಒಂದುಕಡೆಯಾದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ರಾಜಕೀಯ. ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಬಿಡದ ಸಂದಿಗ್ಧತೆ ಅಸಾಯಕತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಿಜ್ಜಳ, ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟನಿಗೆ, “ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ಪವಾಡ ನಡೆಸಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಿಗೆ ಕೆಳಜಾತಿಯ ಶೀಲವಂತನಿಗೂ ಮೇಲ್ಜಾತಿಯ ಕಲಾವತಿಗೂ ನಡೆದ ಮದುವೆ ನಿಜವಾದ ಪವಾಡ ಎಂಬ ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಭಿಮಾನದ ಮಾತುಗಳು; “ಒಬ್ಬ ಹಾರುವರ ಹುಡುಗಿ ತಾನಾಗಿ ಪಂಚಮನನ್ನ ಮದುವಿ ಮಾಡ್ಕೋತೀನಿ ಅಂತಾಳೇನು? ಎರಡು ಲಕ್ಷ ಜನ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲ ಕೊಡತೈತೇನು? ಬಸವಣ್ಣನ ಖರೇ ಪವಾಡ ಇದು. ಇದು ನನ್ನ ರಾಜ್ಯಧಾನಿಯೊಳಗೆ ಆಗುತ್ತೇನು ಅಂದಾಗ ನಾ ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕಿನೇನು?” ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳ ತನ್ನನ್ನು

ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ “ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ ಅದು ಪವಾಡ ಅಲ್ಲ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ ನಿಸರ್ಗ ದೋಹ” ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ದೃಶ್ಯ ‘ಎಂಟು’ ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತೆ. ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದಂತಹ ಆಪತ್ತನ್ನು ತಿಳಿದ ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ತುಂಬಾ ನೋವು ಬೇಸರವಾಗಿದ್ದಲ್ಲದೆ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಿದಂತಹ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸಂಕಷ್ಟದ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ಮಾನವೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದರೆ; ರಾಜಕೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶರಣರು ಪರಿಭಾವಿಸುವುದನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಅರಿಯಬಹುದು. “ನಾ ನನ್ನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜರನ್ನ ಹಂಗಿಸೀನಿ, ಬೈದೀನಿ. ಅವರಿಗೂ ಹೊಳ್ಳೆ ನನ್ನನ್ನ ಬೈಯೋ ಅಧಿಕಾರ ಅದ. ಸಿಟ್ಟಲೆ ಆಡಿದ ಮಾತವು! ಅವರು ಏನೇ ಅಂದಿರಲಿ, ನಾವೀಗ ಅವರ ಬೆನ್ನಿಗೆ ನಿಂದರಬೇಕು. ಯಾಕಂದರೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವರಿಗೆ ಇನ್ನಾರೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂಬುದು ಬಸವಣ್ಣನ ಕಳಕಳಿಯ ಧೋರಣೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಶರಣರು “ಬಸವಣ್ಣ, ಚಾಳುಕೃ ಹ್ವಾದ. ಕಳಚೂರಿ ಬಂದ. ನಾಳೆ ಇವ ಹೋಕ್ಕಾನು. ಇನ್ನೊಬ್ಬವ ಬರುತ್ತಾನು. ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನಾಂಗದ ಹಂಗನ್ನ ಮೀರಿ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲಂಥಾ ಸಮಾಜ ನಮ್ಮದೈತಿ. ಈ ಕಾರ್ಯಾಂಗ, ನ್ಯಾಯಾಂಗ ನಾವು ಕಟೀವಿ. ಇದನ್ನ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕು” ಎಂದು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುತ್ತಾ; “ಬಸವಣ್ಣ, ನೀ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಗೆಣೆಯ. ನಿನಗೇನು ಸರಿ ಅನಸತ್ಯೆತಿ ನೀ ಮಾಡು. ಅದಕ್ಕೆ ನಾವು ಅಡ್ಡ ಬರಾಕಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಸಂಗಾಟ ಇಡೀ ಶರಣಗೋಷ್ಠಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಗದ್ದೀಗೀ ಕೆಳಗ ಕುಂತು ಓಲೈಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಅಂತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡಾಕ ಮಾಡಿಟ್ಟು ಗಳಿಗೆ ಇದನ್” ಎಂಬುದು ಸಹ ಶರಣರೆಲ್ಲರೂ ಬಿಜ್ಜಳನ ಪರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರಿವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಸಂವಿಧಾನವನ್ನಿದು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವಂತಹದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಹೃದಯರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಕಾರ್ನಾಡರು ಈ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು.

ಬಸವಣ್ಣ ಸಹ ಎಲ್ಲರೂ ಬಿಜ್ಜಳನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಯಾರನ್ನೂ ಒತ್ತಾಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ‘ಇದೇನು ಕುರಿಮಂದೆ ಅಲ್ಲ’ ಎಂದು ಶರಣರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವತಂತ್ರವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಬಿಜ್ಜಳ, ಎಷ್ಟೋ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದರೂ ಸಹ ಬಸವಣ್ಣನ ಬೆಂಬಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಬಸವಣ್ಣನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿನ ಶರಣರು ಬರದಿರುವುದು ಸಹ ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಶರಣರ ನಡುವೆ ಅನೇಕ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿದ್ದುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಬಸವಣ್ಣನೇ ಒಂದು ಕಡೆ “ಅಂತರಂಗದ ಅರಿವು ಬಹಿರಂಗದ ಕ್ರಿಯೆ ಒಂದಾಗಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ‘ಭಕ್ತಿ’ ಪಲಾಯನದ ಮಾರ್ಗ ಅಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕವೇ ಹಲವು ಸಂದಿಗ್ಧತೆಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂಬುದು ಬಸವಣ್ಣನ ನಿಲುವು. ಹಾಗಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಗದ್ದಲದಿಂದಾದ ತನ್ನ ಮಾನಸಿಕ ಹೊಯ್ದಾಟಕ್ಕೆ ಬಸವಣ್ಣ ಆಧ್ಯಾತ್ಮದ ದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಕಪ್ಪಡಿ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಲು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಕಡೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಸೆರೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಕಡೆ ಬಸವಣ್ಣ “ಅಯ್ಯಾ ಅಯ್ಯಾ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ. ಅಯ್ಯಾ ಅಯ್ಯಾ ಎಂದೊರಲುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ. ಓ ಎನ್ನಲಾಗದೇ ಅಯ್ಯಾ? ಆಗಳೂ ನಿಮ್ಮವ ಕರೆಯುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ. ಮೌನವೇ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ?” ಎಂದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮದ ದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಕಲ್ಯಾಣ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವಿಲ್ಲದೆ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಿಲ್ಲದೆ ಅರಾಜಕತೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ದೃಶ್ಯ ಒಂಬತ್ತು ಬಸವಣ್ಣ ಬಿಜ್ಜಳನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿದ ನಂತರ

ತಾನು ಕಪ್ಪಡಿ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಜಗದೇವ ಶರಣರ ನಾಯಕತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿನ ಅಹಿತಕರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತನ್ನದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಜಗದೇವ ಹಿಂಸೆಯ ದಾರಿಯನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬಸವಣ್ಣನ ತತ್ವಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಒದಗಿದ ಸೋಲನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. “ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಶಿವ ದ್ರೋಹಿಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನೆ ನಮ್ಮ ಹೊಣೆ” ಎಂಬ ಜಗದೇವನ ಮಾತು “ಅಹಿಂಸೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಶರಣರು ತಮ್ಮ ತತ್ವಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ತಾವೇ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಶಿವ ದ್ರೋಹಿಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನೆ” ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಅಪಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಮರಳುವುದು ವಿಷಾದನೀಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಬಸವಣ್ಣ ಬೋಧಿಸಿದಂತಹ ನಿಜವಾದ ಸತ್ವಯುತವಾದ ವಿಚಾರಗಳು ಶರಣರ ಮನದಾಳಕ್ಕಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನಿದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಶರಣರಲ್ಲಿನ ಜಾತಿ ವೈಶಮ್ಯದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸಹ ನಾವಿಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಅರಮನೆಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಸೋವಿದೇವನನ್ನು ಮುಗಿಸುವ ತೀರ್ಮಾನದಲ್ಲಿನ ಜಗದೇವ ತನ್ನ ಬೆಂಬಲಿಗರಿಗೆ, “ಅರಮನೆಯೊಳಗೋಗುವ ಕಳ್ಳದಾರಿ ತನಗೆ ಗೋತ್ತು” ಎಂದಾಗ, ಕಾಳಯ್ಯ ಗೊತ್ತಿದ್ದು ಇಷ್ಟು ದಿನ ಯಾಕ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, “ಇಷ್ಟೊತ್ತು ‘ನಾವೆಲ್ಲ ಹಾಂಗ ಮಾಡೂನು. ಹೀಂಗ ಮಾಡೂನು. ಅಂತ ಹಾಕ್ಕಾಡತೀರತಾ ಇದ್ದೂ ನೀ ಗೊತ್ತಿದ್ದು ಗಪ್ ಕುಂತಿದ್ದಲ್ಲ? ಇದಕ್ಕನ್ ನಿನಗಾ ಹಾರುವ ಅಂತಾರಲೇ. ತಾ ಶಾಣ್ಯಾ ಅಂತ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳದರಾಗ ಆತು ನಿಮ್ಮದೆಲ್ಲ” ಎಂದು ಕೆಳಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶರಣನಾಗಿರುವ ಕಾಳಯ್ಯ ಜಗದೇವನನ್ನು ಕುರಿತು ಟೀಕೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಶರಣರಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಮೂಲ ಜಾತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬದುಕುವುದಕ್ಕೆ ಇವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸತ್ಯದೊಂದಿಗೆ, ಬಿಜ್ಜಳ ಹೇಳುವಂತೆ “ಜಾತಿ ಅಂದರ ಮೈಯ ಮೇಲಿನ ತೋಗಲಿದ್ದಂತೆ....” ಚರ್ಮವನ್ನು ಕಿತ್ತೆಸೆದರೂ ಕೂಡ ಹೊಸ ಚರ್ಮ ಬರುವಂತೆ ಜಾತಿ ಸದಾ ಕಾಲ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಬರುವಂತಹದ್ದು, ಅದನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವುದಕ್ಕೇ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಜಾತಿಜಾಡ್ಯದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಜಗದೇವನಿಗೆ, ಅವನ ಗೆಳೆಯರು “ನಿನ್ನವ್ವ ಮಾತು ಬಿಟ್ಟು ಚಾಪಿ ಹಿಡದಾಳಂತ. ನೆರೆಹೋರೀ ಮಂದೀ ನೆರೆವಿಗೆ ಬರೂದ್ಯಾಕ, ಮಾತು ಸೈತ ಆಡಾಕ ಒಲ್ಲರಂತ. ಪಾಪ! ನಿನ್ನ ಹೇಣ್ಣಿ ನಿನ್ನಿಯಿಂದ ಬರತಾಳ. ಇನ್ನಾ ಎಳಗೂಸು ಮಂಕು ಹಿಡಧಾಂಗ ಕೂಡತಾಳ ಹೋಕ್ಕಾಳ ಮತ್ತೆ ಹೊಳ್ಳೆ ಬರತಾಳ... ಆಕೀ ಮಾರಿ ನೋಡಿದರ ಕಳ್ಳು ಕವುಚಿಧಾಂಗ ಆಕ್ಕೇತಿ. ನೀನು ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಗು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. “ಧರ್ಮದ ಸಲುವಾಗಿ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡೀನಿ... ಹಿಂಗ್ಯಾಕೆ ನಾನನ್ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿಧಾಂಗ ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತೀರಿ ನೀವೆಲ್ಲನ್” ಎಂದೇಳುವಲ್ಲಿ ಹೆತ್ತ ತಂದೆ-ತಾಯಿ, ಕೈಹಿಡಿದ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಜಗದೇವನ ಧರ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ, ಧರ್ಮದ ಸಲುವಾಗಿ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡೀನಿ ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ, ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ದಾರಿಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ದೃಶ್ಯ ಹತ್ತು ರಾಣಿ ವಾಸದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಬಿಜ್ಜಳನ ರಾಣಿ ರಂಭಾವತಿ ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾಳೆ. ಅಲ್ಲೇ ಬಂಧಿಯಾಗಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತಾನೆಂಬ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಶತಪಥ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಸನ್ನಿವೇಶ ಮತ್ತೇ ‘ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳ’ರ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಬಸವಣ್ಣ

ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಅತ್ಯಂತ ಭಾವಾವೇಶಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳ, ಅಧಿಕಾರದ ದರ್ಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಮನುಷ್ಯನೇ ಆಗುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಇದುವರೆಗೂ ಬಿಜ್ಜಳ ಮಾನವೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅಧಿಕಾರದ ದರ್ಪದಲ್ಲಿದ್ದವನು, ಈಗ ಮಾತ್ರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಉದಾ:- ಬಿಜ್ಜಳ, ಮರಿಯಪ್ಪನನ್ನು ಶಿವಾಲಯದೊಳಗೆ ಕರೆದಾಗ ಕೆಳಜಾತಿಯ ಮರಿಯಪ್ಪ ಶಿವಾಲಯ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಬಿಜ್ಜಳ, ಆಗ್ರಹಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿ ಶಿವಾಲಯದೊಳಗೆ ಕರೆದದ್ದಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಹೆಗಲೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಶಿವಾಲಯದ ಕಿಂಡಿಯಿಂದ ಬಸವಣ್ಣ ಬರುತ್ತಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಮರಿಯಪ್ಪನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಬಂಧನಮುಕ್ತಿಗೆ ಬಸವಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಶರಣರು ಬರಬಹುದೆಂಬ ಬಿಜ್ಜಳನ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಹುಸಿಯಾಗಿ, ಕೇವಲ 'ಏಳುನೂರ ನಲವತ್ತು' ಜನ ಶರಣರು ಮಾತ್ರ ಬಸವಣ್ಣನೊಡನೆ ಬಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಬಿಜ್ಜಳನೆಂದುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸುವ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಸವಣ್ಣ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ "ಶಿವನನ್ನು ನಂಬು. ಶಿವನನ್ನು ನಂಬಿದರೆ ಖಂಡಿತ ಆವ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾನು ಸಹ ಶಿವನನ್ನು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ "ನಾನಿದ್ದೇನಿ, ಶಿವನಿಲ್ಲ" ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಬಸವಣ್ಣ ಆಧ್ಯಾತ್ಮದಡೆಗೆ ಸೆಳೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನವಲ್ಲದೆ ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ಬೇರೇನೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿರುವುದು ಸಹ ಅವನ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳಿಗೆ ಸೋಲಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

"ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯು ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಹಂತವನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ, ಅದರ ಮುಖ್ಯ ನೇತಾರನೇ ಆ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಬೆನ್ನುಹಾಕಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮದ ವೇಷತೊಟ್ಟು ಅಸಹಾಯಕನಾಗುತ್ತಾನೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಬಿಜ್ಜಳ ಬಂಧಿಯಾಗಿ ಅಸಹಾಯಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಬಸವಣ್ಣ ಕಪ್ಪಡಿ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು 'ನಾಯಕತ್ವದ ಗುಣವೇ' ಅಲ್ಲ. ಉಳಿದ ಶರಣರೆಲ್ಲರೂ ನಾಯಕನಿಲ್ಲದೆ ತಮಗಿಷ್ಟ ಬಂದ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನಾಗಿಸದೆ, ಹಿಂಸಾಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಡಾ. ಅನ್ನದಾನೇಶ್ ತಮ್ಮ 'ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡರ ನಾಟಕಗಳು ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ'ದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದನ್ನು ಅಕ್ಷರಶಃ ಒಪ್ಪಬಹುದಾಗಿದೆ.

ದೃಶ್ಯ ಹನ್ನೊಂದು ಅರಮನೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಮಂಚ್ಯೂಕ್ರಮಿತ, ದಾಮೋದರ ಭಟ್ಟ, ಸೋವಿದೇವ ಮೂವರು, ಶರಣರನ್ನು ನಿರ್ನಾಮ ಮಾಡಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಅವರು ಕೊಡುವ ಕಾರಣವೆಂದರೆ; "ಈ ಪ್ರತಿಯೋಮ ಲಗ್ನ ನೋಡಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ನಾಗರಿಕರೆಲ್ಲ ಹೌಹಾರಿ ಬಿದ್ದರು. ಮೇಲ್ಪಾತಿಯವರು ಕೆಳಜಾತಿಯವರನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ಈ ಪ್ರತಿಯೋಮ ಅಂತರ್ಜಾತಿ ವಿವಾಹವಾದರೆ ನಾಳೆ ಹೊಲೆಮಾದಿಗರೆಲ್ಲ ಎದ್ದು ಬಂದು ನಾವೂ ನಿಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಲಗ್ನ ಮಾಡ್ಕೊತೀವಿ ಅಂತ ಕೇಳಿದರೆ ಹ್ಯಾಂತ ಅಂತ ಭಯಭೀತರಾದರು" ಎಂದು ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಇರುವ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ವರ್ಗ ಅಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕೂಡ ಈ ಮದುವೆ ಆತಂಕವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶರಣರನ್ನು ನಿರ್ನಾಮ ಮಾಡುವ ತೀರ್ಮಾನವನ್ನು ಅವರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ದೃಶ್ಯ ಹನ್ನೆರಡರಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸೆಯ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆ ತಾಂಡವವಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಹರಳಯ್ಯ

ಮಧುವರಸರಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕೀಳುವಂತಹ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರೌರ್ಯಭರಿತವಾದ, ಭಯಂಕರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚೌಕಕ್ಕೆ ಹರಳಯ್ಯ ಮಧುವರಸರನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ರಾಜಶಕ್ತಿ ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆಯಿಂದ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಚುಚ್ಚುವುದಲ್ಲದೆ ಅವರನ್ನು ಊರ ಬೀದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಅವರುಗಳ ಅಂಗಾಂಗಗಳೆಲ್ಲ ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಹಾದಿ-ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತದೊಂದಿಗೆ ಚೆಲ್ಲಾಡಿರುವುದು; ಇದನ್ನು ನೋಡಲಾಗದೆ ಇದುವರೆಗೂ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಶರಣರೆಲ್ಲರೂ ತಂತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಇಡೀ ಕಲ್ಯಾಣ ತಲ್ಲಣಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೋವಿದೇವನನ್ನು ಮುಗಿಸಲೆಂದು ಜಗದೇವ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

ದೃಶ್ಯ ಹದಿಮೂರರಿಂದ ಹದಿನಾರರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬರುವ ಅಂಶಗಳೆಂದರೆ, ಸೋವಿದೇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲೆಂದು ಅರಮನೆಗೆ ಹೋದ ಜಗದೇವನಿಗೆ ಸೋವಿದೇವ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಜಗದೇವನಿಗೆ ಬರೀಗೈಲಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸಾಗದೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲೆಗೈಯಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಜಗದೇವನ ಕಾರಣ; "ಬರೀಗೈಲಿ ಹೊಳ್ಳಿ ಹೋದರ ನಾವು ನಗ್ನೀಡಾಗತೀವಿ, ಮಂದಿ ಬಾಯಾಗ ಚ್ಯಾಪ್ಪಿ ಮಾತಾಗಿ ಬಾಳತೀವಿ. ಬ್ಯಾರೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ ನಮ್ಮವರಾ ಅಣಕಸತಾರ" ಎಂದು ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಯಾವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜಗದೇವ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಹೀನವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಈಗಾಗಲೇ ರಂಭಾವತಿ ಕೂಡ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರಕ್ತಣೆಗಾಗಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಲಿಂಗವನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಜಗದೇವ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ನೀಡದೆ ಬಿಜ್ಜಳನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. "ನೋಡುತ್ತಿರು ನೀ ಬಸವಣ್ಣ, ನಾ ಏಕಾಂತದ ಜಗ್ಗಣ್ಣ"- ಎನ್ನುತ್ತಾ ತಾನು ಸಹ ಇರಿದುಕೊಂಡು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಲಿಂಗದ ದಾರಿಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದಂಥ ಬಿಜ್ಜಳ ಲಿಂಗವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುವ ವ್ಯಂಗ್ಯವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಕಪ್ಪಡಿ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಿಬೊಮ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಕೆಲವರು ಹೋಗಿ ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಅತೀವವಾದ ನೋವು ಮತ್ತು ಆಘಾತದಿಂದ "ಯಾರ ಹೆಸರು? ಯಾರ ರೂಪ? ಯಾರ ಗಾಯ? ಯಾರ ನೆತ್ತರು? ಈ ಹೆಣ ನನ್ನದು ಬಿಜ್ಜಳನ ಹಂತಕನೂ ನಾನೆ ಪ್ರಭುದೇವರು ನಡೆಸಿದ ಮೆರವಣಿಗೆಯೊಳಗನ ಇದನ ಕೊನೀ ಪ್ರಸಂಗ. ವೇಷ ಮುಗಿದವು. ಉತ್ಸವ ಮುಗಿತು. ಇರುಳು ಕಳಿತು. ಈಗ ಬೀದಿಯೆಲ್ಲ ಬರಿದು. ಶಬ್ದ ಮುಗ್ಧ. ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ, ಇನ್ನು ಈ ಗರ್ಭಗುಡಿಯನ್ನ ನಿನ್ನ ಜ್ಯೋತಿಯ ಕುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೀರಿಕೊಂಡು ಬಿಡು, ತಂದೆ. ಬೆಳಗು. ಬೆಳಗಿನೊಳಗೆ ಬೆಳಗು. ಮಹಾಬೆಳಗು ಎಂದು ಕಲ್ಯಾಣದ ಹಿಂಸೆಯಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅನಾಹುತಗಳಿಗೂ ತಾನೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡ ಬಸವಣ್ಣ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಗರ್ಭಗುಡಿ ಎಂದೇಳಿ, ಇದನ್ನು ಹೀರಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ತಂದೆ ಎನ್ನುವುದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಶಿವನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಕಾಣುವಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಇಡೀ ಕಲ್ಯಾಣ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸಜೀವ ಹಿಂಸೆಗೆ, ಕ್ರೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಅರಾಜಕತೆಯ ಸಂಕೀರ್ಣ ಸಮಾಜವೊಂದರ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಸರಮಾಲೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅಹಿಂಸೆಯ ಆದರ್ಶದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಕ್ರಾಂತಿ,

ಹಿಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾವಸಾನವಾಗುವುದು ನಿಜಕ್ಕೂ
ವಿಪರ್ಯಾಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನಗಳು

೧. ತಲೆದಂಡ, ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಮಾಲಾ, ೧೯೯೦,
ಧಾರವಾಡ.
೨. ಡಾ.ಅನ್ನದಾನೇಶ್ - ತಲೆದಂಡ-೧೯೯೦.
೩. ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡರ ಸಮಗ್ರ ನಾಟಕಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆ: ರಾಜು
ಹೆಗಡೆ
೪. ಗಿರೀಶ್ ಕಾರ್ನಾಡ್ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ರಂಗಭೂಮಿ-
ಜಿ.ಎಸ್. ಆಮೂರ
೫. ಫೋಟೋ://ಇಟಿ.ತಿರುಚಿರಪುರಂ.ಕೆ.ಎಂ.ಎಂ.//ಟಿ.ಟಿ.ಟಿ
೬. ಯೂಟುಬ್: ತಲೆದಂಡ ನಾಟಕದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗಳು-
ವನಜಾಪ್ರಭಾಕರ್